

Examen VWO

2013

tijdvak 1
maandag 13 mei
13.30 - 16.30 uur

Nederlands

Dit examen bestaat uit 17 vragen en een samenvattingsopdracht.
Voor dit examen zijn maximaal 49 punten te behalen.
Voor elk vraagnummer staat hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.

Geef niet meer antwoorden (zinnen, redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd. Als er bijvoorbeeld één zin wordt gevraagd en je antwoordt met meer dan één zin, wordt alleen de eerste zin in de beoordeling meegeteld.

Ik was, dus ik ben

Laten we in het hiervoormals geloven

(1) Ik heb een oud hondje, Binkie. Hij is blind. Hij kan zich alleen maar redden door in twee tijden te leven. Als hij van zijn mand naar de etensbak loopt, leeft hij in het heden van zijn 5 honger en in het verleden van toen hij nog kon zien. Hij kan zijn etensbak vinden en overleven dankzij het feit dat hij zijn verleden actief maakt.

10 (2) In principe zijn wij mensen net als Binkie afhankelijk van het verleden om te overleven. We zijn allemaal blind en varen op ons verleden om voort te kunnen. Elke handeling die 15 we uitvoeren, heeft een vracht aan geschiedenis achter zich. Dat geldt voor de allerkleinste dingen, zoals de beweging van een vork naar de mond, maar ook voor de grotere zoals 20 het luisteren naar een symfonie van Stravinski, die we alleen kunnen appreciëren, omdat er een verleden van luisteren naar steeds moeilijker muziek aan vooraf is gegaan. Wat 25 voor ons persoonlijk leven geldt, geldt des te sterker voor het collectieve verleden. Aan onze hap eten op een vork is een beschavingsgeschiedenis van eeuwen voorafgegaan. Niets 30 bestaat zonder een geschiedenis.

(3) Dat wil niet zeggen dat iedereen zich dit ook realiseert. Als bijvoorbeeld voetbalhooligans tribunes van het Feyenoordstadion slopen, 35 beseffen ze niet dat ze daarmee een monument van voetbalhistorie verwoesten. Het historisch besef is geen vanzelfsprekendheid. Wanneer ontstaat het historisch besef eigenlijk?

40 (4) In een interessant essay in *NRC Handelsblad* van 29 augustus 2009

schrijft Hans Goedkoop dat het goed gaat met het historisch besef in Nederland. Er waren de afgelopen 45 jaren veel jammerklachten over een gebrek aan historische belangstelling. Goedkoop meent dat daarmee het historisch besef niet in het geding komt. De klachten over de teloorgang ervan berusten dus nergens op. “Wij 50 zoeken naar de bril die al een hele tijd op onze neus staat”, zegt hij.

(5) Kun je met een bril op blind zijn? Ik ben bang van wel. Natuurlijk gaat 55 het goed met de verkoop- en kijkcijfers voor historie. Daar ben ik ook echt blij mee. Het is grandioos dat een programma als *Andere tijden* zo goed bekeken wordt en bekroond is. 60 Ik ben er blij om dat Geert Mak in de top 10 van bestverkopende schrijvers staat. Het stemt tevreden dat vanuit de regering een opdracht is gekomen de geschiedenis canon voor de basis- 65 scholen samen te stellen. Zelfs een Nationaal Historisch Museum zal er eindelijk komen na een historie van meer dan twee eeuwen mislukte pogingen er een te stichten.¹⁾

70 (6) Mooi, mooi, werkelijk waar. Maar wat staat daar tegenover? Desinteresse, kneutergeschiedenis, oplichting, verkitsching van de historie, geschiedenis als pretpark en 75 kermisattractie. Ik kan niet meedoen met het gejuich over de opbloei van de historische belangstelling, omdat ik tegenwoordig zoveel veinzerij zie. De geschiedschrijving van de historie 80 heeft een roddelgehalte gekregen, de tocht naar het verleden staat gelijk aan ramptoerisme, de historische

sensatie van Johan Huizinga²⁾ is
sensatiezucht geworden.

85 **(7)** Moeten we soms blij zijn met de
glossy *Maarten!* waarin Maarten van
Rossem³⁾ zijn nattevingermeningen
verkondigt? Moeten we blij zijn om de
90 'Nacht van de Geschiedenis' met een
'*War Room*', historische games,
ouderwets bingo en forensisch
onderzoek naar de *very cold case*
Willem van Oranje? Er moet vooral
geëxperimenteerd worden met het
95 buiten academische kringen brengen
van de geschiedenis. Dat is nood-
zaak, maar dat hoeft niet tot ranzig-
heid te leiden.

(8) Ik geef u nog wat voorbeelden van
100 wat ik – met excuus aan Huizinga –
de historische sensatiezucht noem.
De serieuze geschiedbeoefening
wordt bijvoorbeeld omgevormd naar
de behoefte van de massa. Toen de
105 studie van Cees Fasseur over Juliana
en Bernhard verscheen, ging alle
aandacht bij de besprekingen naar de
sensationele elementen en niet naar
het historisch belang ervan. De studie
110 van Fasseur werd getransformeerd
tot een nummer van de *Privé*. Een
ander voorbeeld is de treurigmakende
voorgeschiedenis van het nationale
museum. Wat een rots in de branding
115 had moeten zijn, lijkt een nieuw pret-
park te worden.

(9) Gaat het goed met het historisch
besef in Nederland? Het is maar wat
je onder historisch besef verstaat.
120 Laten we daar nu eens beter naar
kijken. Ik denk dat we er goed aan
doen een verschil te maken tussen
herinnering en geschiedenis. Mijn
hondje heeft herinneringen, maar hij
125 kan er geen geschiedenis van maken.
Hij kan de herinneringen wel uiten
door te gaan kwispelen als hij een
oude bekende ruikt. Herinneren is

voor mens en dier, geschiedenis voor
130 de mens.

(10) Een kind moet door
geschiedenisonderwijs gaan beseffen
dat de ontdekking van de werking van
de bliksem, de uitvinding van de
135 elektrische stroom en de gloeilamp na
elkaar moeten hebben plaats-
gevonden. Een cultuur met een
ontwikkeld historisch besef is erop
gericht historische monumenten te
140 behouden, zelfs als ze hun functie
verloren hebben. Er is een gezamen-
lijk programma voor het behoud van
erfgoed. Landschappen worden in
hun historische dimensie bekeken
145 voordat er een snelweg of spoorlijn
doorheen getrokken wordt. In een
dergelijke cultuur is de canon vanzelf-
sprekend. Een historisch museum
wordt daar niet gemythologiseerd. In
150 een dergelijke cultuur zijn
bibliotheken bewaarders van
historisch drukwerk en zijn musea
schatbewaarders van de visuele
erfenis.

(11) Waar het om gaat, is de erken-
ning en waardering van de historische
dimensie die aan alles kleeft. Dat is
iets anders dan herinnering, het is
niet iets wat een mens automatisch
160 ziet, het moet wel degelijk aangeleerd
worden. Maar het is wel iets wat
gemakkelijk aan te leren valt, omdat
het in een natuurlijke loop der dingen
ligt. Zelfs een kind van tien jaar voelt
165 dat het in zichzelf het kind van vijf
jaar meesleept en zo kan het ook
begrijpen dat voorwerpen, gebouwen,
straten en steden een geschiedenis in
zichzelf meedragen.

(12) Johan Huizinga heeft de
historische sensatie beschreven. Die
wordt vaak aangehaald op een wat
gemakzuchtige manier, als de
170 ontroering die een onderzoeker kan

175 aangrijpen als hij iets nieuws of bij-
zonders uit het verleden voor ogen
krijgt. Maar Huizinga bedoelde een
heel specifiek moment van samen-
smelten van subject en object, heden
180 en verleden, in de historische sen-
satie. Die sensatie was de aanleiding
om te gaan schrijven en tot histo-
rische inzichten te komen. De histo-
rische sensatie gaat vooraf aan het
185 historisch besef en is een omslag-
punt. Iedereen in elke gemeenschap
kan via die sensatie tot historisch
inzicht komen. Die omslag is nodig
om historie voortaan als een deel van
190 het dagelijks leven te beschouwen.
Nadien is het niet meer mogelijk
onhistorisch te kijken.

(13) Zolang er in een cultuur alleen
herinneringen zijn, is er nog geen
195 sprake van historisch denken. Maar
er kan zich een collectieve omslag
voordoen. Men moet zich die omslag
zo voorstellen, dat er een wending
naar het verleden kan komen die niet
200 alleen de geleerden en geletterden
betreft, maar die ook doordringt in de
hoofden van burgers en boeren. De
mensen leefden daarvoor tussen en
met de geschiedenis, maar die had
205 nog geen naam gekregen. Die hoorde
nog gewoon bij het leven van alledag.
Tot er iemand kwam die wees op dat
wat er kleefde aan een voorwerp of
een gebouw. Het gewone ding werd
210 een 'ding van herinnering', het kreeg
een symbolische lading. Een oude
wandelstok werd 'het stokske van
Van Oldenbarnevelt'. Een
beschadiging in een verweerde muur
215 werd aangewezen als de plaats waar
de kogel in de muur gegaan was,

nadat hij Willem van Oranje dodelijk
verwond had. Aan de materie werd
devotie toegekend.

220 **(14)** Historisch besef heeft met de
waarden van het leven zelf te maken.
Wie geen verleden heeft, heeft ook
geen toekomst. Waar niet meer aan
gedacht wordt, bestaat niet meer.
225 Voor mij zou het leven te droevig zijn,
als alles wat vóór mij bestaan heeft
geen deel meer had aan het heden.
Het historisch besef is een ode aan
het voorgeslacht, dat eerst de paden
230 en daarna de wegen aanlegde, het
alfabet uitvond, de scholen opende,
de boeken schreef en drukte, het
water in de huizen bracht, het kunst-
licht maakte. Huizinga was een
235 optimist: hij geloofde in de mogelijk-
heid om het verleden te 'denken' in
het heden. In de historische sensatie
zijn ze beide aanwezig.

(15) Velen geloven niet meer in een
240 hiernamaals. Laten we dan in een
hiervoormaals geloven. Dat is niet
moeilijk. De tekenen van het verleden
zijn overal zichtbaar. We hoeven
maar om ons heen te kijken. We
245 kunnen de onttoverde wereld her-
toveren door het verleden te zien.
Mijn hondje maakt gebruik van zijn
herinnering, anders kan hij niet over-
leven. Wij zijn allemaal afhankelijk
250 van het verleden om te overleven, we
varen op ons verleden om voort te
kunnen. Laten we in onze huidige
maatschappij vaker proberen om
verleden en heden te laten samen-
255 smelten, het is onze enige over-
levingskans als we er zelf niet meer
zijn.

naar: *Marita Mathijssen, ingekorte versie van de Huizingalezing in de Leidse
Pieterskerk, uitgesproken op 18 december 2009*

uit: *NRC Handelsblad, Opinie&Debat, 18 & 19 december 2009*
*Marita Mathijssen is emeritus hoogleraar Moderne Nederlandse
Letterkunde en columnist van NRC Handelsblad.*

- noot 1 Op 7 juni 2011, dus ruim anderhalf jaar na publicatie van deze tekst, werd bekend dat de subsidiëring voor de oprichting van een Nationaal Historisch Museum zou worden stopgezet.
- noot 2 Johan Huizinga (1872-1945) was vanaf 1915 hoogleraar Algemene Geschiedenis aan de Rijksuniversiteit Leiden. Hier schreef hij het boek waarmee hij wereldfaam verwierf: *Herfsttij der Middeleeuwen*.
- noot 3 Maarten van Rossem is een bekend historicus en commentator op radio en televisie. In 2008 richtte hij zijn eigen tijdschrift *Maarten!* op.

Tekst 1 Ik was, dus ik ben

Een schrijver kan in de inleiding van een tekst op verschillende manieren de aandacht van de lezers proberen te trekken.

- 1p 1 Welk van onderstaande middelen wordt in de inleiding van de tekst 'Ik was, dus ik ben' vooral gebruikt?
- A bij de actualiteit aansluiten
  - B een grappige toonzetting hanteren
  - C een onverwachte vergelijking maken
  - D een prikkelende stelling poneren
  - E het belang van het onderwerp benadrukken

De tekst 'Ik was, dus ik ben' kan door middel van onderstaande kopjes in vijf opeenvolgende delen worden onderverdeeld:

deel 1: De betekenis van het verleden

deel 2: Belangstelling voor het verleden

deel 3: Oppervlakkige belangstelling

deel 4: Historisch besef versus herinnering

deel 5: De noodzaak van historisch besef

- 1p 2 Bij welke alinea begint deel 2, 'Belangstelling voor het verleden'?
- 1p 3 Bij welke alinea begint deel 4, 'Historisch besef versus herinnering'?
- 1p 4 Bij welke alinea begint deel 5, 'De noodzaak van historisch besef'?

In alinea 3 wordt geconcludeerd: "Het historisch besef is geen vanzelfsprekendheid." (regels 37-38)

Een kritische lezer kan zich afvragen of het gerechtvaardigd is om deze conclusie te trekken.

- 1p 5 Wat voor drogredenering kan de kritische lezer zien in alinea 3?
- A cirkelredenering
  - B onjuist oorzakelijk verband
  - C overhaaste generalisatie
  - D verschuiven van de bewijslast

"Kun je met een bril op blind zijn? Ik ben bang van wel." (regels 53-54)

- 1p 6 Welke van onderstaande beweringen geeft de strekking van deze passage het beste weer?
- Met deze passage wordt aangegeven
- A dat Goedkoop blind is voor bepaalde vormen van historisch besef, ook al constateert hij dat het historisch besef alom aanwezig is.
  - B dat Goedkoop uitgaat van een simplistische opvatting over historisch besef en daarom constateert dat het alom aanwezig is.
  - C dat het historisch besef, in overeenstemming met wat Goedkoop beweert, wel wijdverbreid is.
  - D dat het historisch besef, in tegenstelling tot wat Goedkoop beweert, vaak alleen in aanleg aanwezig is.

Door gebruik te maken van woorden met een bepaalde gevoelswaarde kan een schrijver proberen de argumenten van een tegenstander af te zwakken.

2p 7 Citeer vijf woorden die met dat doel gebruikt worden in het tekstgedeelte vanaf regel 79 tot en met 98.

3p 8 In alinea 5 tot en met 7 wordt geargumenteed over de belangstelling voor geschiedenis. Parafraseer de argumentatie in de vorm van drie (deel)zinnen volgens onderstaand schema:
Weliswaar ... maar ... dus ...
Gebruik voor je antwoord niet meer dan 30 woorden.

In alinea 8 staat: “Ik geef u nog wat voorbeelden van wat ik – met excuus aan Huizinga – de historische sensatiezucht noem.” (regels 99-101)

2p 9 Leg uit waarom excuus wordt gemaakt aan Huizinga.
Gebruik voor je antwoord niet meer dan 15 woorden.

In alinea 10 en in alinea 13 wordt een beeld geschetst van een cultuur in relatie tot het historisch besef. In elk van deze alinea's belicht de auteur echter een verschillend aspect.

3p 10 Hoe verschillen de twee soorten cultuur die worden geschetst in alinea 10 en alinea 13 van elkaar?
Gebruik voor je antwoord niet meer dan 35 woorden.

1p 11 Welke omschrijving geeft het beste de strekking weer van de zin “het is onze enige overlevingskans als we er zelf niet meer zijn”?
(regels 255-257)

- A Als we dood zijn, leeft in een cultuur met een ontwikkeld historisch besef het verleden waar we dan deel van uitmaken, op enigerlei wijze voort, zodat we op die manier herinnerd worden.
- B Als we dood zijn, zorgt een cultuur met een ontwikkeld historisch besef ervoor dat er zorgvuldig wordt omgegaan met alle zaken die we achtergelaten hebben, zodat die blijven voortbestaan.
- C Als we dood zijn, zullen we in een cultuur met een ontwikkeld historisch besef op verschillende momenten in de toekomst herdacht worden, zodat we bij velen blijven voortleven.
- D Als we dood zijn, zullen we op enigerlei wijze in een cultuur met een ontwikkeld historisch besef reïncarneren, zodat we in welke hoedanigheid dan ook zullen voortleven.

In alinea 15 wordt met verwijzing naar het hondje Binkie gesteld: “Wij zijn allemaal afhankelijk van het verleden om te overleven”. (regels 249-250)

3p 12 Leg uit hoe in de tekst deze bewering voor mens en dier op een fundamenteel andere manier wordt uitgewerkt. Gebruik voor je antwoord niet meer dan 30 woorden.

- 1p 13 Wat is het belangrijkste doel van de tekst?
Het belangrijkste doel van de tekst is
- A aan de lezer uiteen te zetten hoe het historisch besef zich geleidelijk heeft ontwikkeld en de lezer ervan te overtuigen dat in dit opzicht mens en dier van elkaar verschillen.
  - B aan de lezer uiteen te zetten op welke manier het historisch besef tot stand komt en de lezer ervan te overtuigen dat je het heden anders ervaart als je historisch besef hebt.
  - C de lezer te informeren over het belang van historisch besef en te bepleiten dat er in onze maatschappij meer aandacht wordt besteed aan historische gebeurtenissen.
  - D de lezer te informeren over verschillende historische visies en de lezer ervan te overtuigen dat aandacht voor roemruchte gebeurtenissen uit ons gemeenschappelijk verleden noodzakelijk is.
- 1p 14 Welke van onderstaande zinnen geeft het beste de hoofdgedachte van de tekst weer?
- A Aandacht voor geschiedenis is niet hetzelfde als historisch besef; we moeten ons gevoel voor historie versterken, zodat we gemakkelijker de historische sensatie kunnen ondergaan.
  - B Het historisch besef is in de maatschappij nu amper aanwezig, want alles draait om sensatiezucht; het wordt tijd dat die sensatiezucht overgaat in een historisch besef, zodat de historie voor ons levend blijft.
  - C Niet iedereen geeft er blijk van over voldoende historische kennis te beschikken; het wordt tijd dat onze maatschappij meer doordrongen raakt van de noodzaak om vanuit een historisch besef naar de toekomst te kijken.
  - D Overall om ons heen zien we blijken van historisch besef; er moet in het onderwijs meer aandacht komen voor onze geschiedenis, zodat we met die kennis verder kunnen leven.

tekstfragment 1

De ontdekking van de historiciteit

Historisch besef is niet zo oud als de wereld, maar ook weer niet zo jong als heden ten dage vaak aangenomen wordt. Puur voor de duur van dit artikel maak ik een onderscheid tussen traditiebesef en historisch besef. Traditiebesef is geen historisch besef – het is er zelfs het tegendeel van. Traditiebesef is het besef dat men als mens of als samenleving de eerste niet is, dat men staat op de schouders van vorige generaties, wier overgedragen wijsheid men acht en erkent. De eigen overtuigingen en symbolen worden dan ook gerechtvaardigd met een beroep op de ‘vaderen’ of op de ‘ouden’. Historisch besef ontstaat op het moment dat men als mens of als gemeenschap in een bepaald opzicht wel de eerste is. Men zal daarom historisch besef juist daar aantreffen waar zich voor het besef van mensen een diepgaande, kwalitatieve verandering in hun levenservaring heeft voorgedaan. Men kan of wil niet meer terug. Juist daar zal men dan ook vaak geschiedenis gaan (her)schrijven.

naar: Govert J. Buijs, De ontdekking van de historiciteit

- 3p 15 In de hoofdtekst en in tekstfragment 1 wordt het begrip historisch besef op verschillende manieren geïnterpreteerd. Leg dit verschil uit. Gebruik voor je antwoord niet meer dan 40 woorden.

tekstfragment 2

Op een avond aan de afwas horen mijn betere helft en ik ons zoontje in de badkamer, spetterend in zijn teil en mompelend, een heel verhaal tegen zichzelf afsteken. “Wat zeg je, lieverd?” We kijken om de hoek van de deur en zien hem in totale concentratie tegels poetsen met zijn paarse nijlpaardspons. “Weet je waarom ik dit doe?” vraagt hij zonder op te kijken.

“Nou?”

“Als het huis later oud is en er niemand meer woont... en de graafmachine komt... dat dit plekje dan schoon is.”

Met een druipend bord in handen kijk ik hoe hij verder werkt en overdenk ik zijn voornemen. Dit huis is van 1685. Het overleeft al meer dan driehonderd jaar, maar het is waar, ooit woont er niemand meer en komt er een machine waar je niet aan durft te denken. Ik tenminste niet. Hij blijktbaar wel. Daar in de teil reist hij de eeuwen door en stelt het zich vast voor. (...) Hij ziet geen aanleiding voor somberheid, dat blijkt wel, hij is lekker aan het werk, hij is iets aan het redden. Drie jaar oud ontdekt hij het idee van een verweer tegen de tijd. Hij neuriet er nu zelfs bij, de melodie zoemt door de ruimte met een galm die hem nog verder inspint in zijn concentratie. Kijk 'm nou toch.

Een historicus.

naar: Hans Goedkoop, Goed voor de evolutionaire fitness - Hoe het gaat met ons historisch besef

Blijkens tekstfragment 2 beschikt het kind al in zekere mate over historisch besef.

- 3p 16 Wat is tussen de hoofdtekst en tekstfragment 2 het verschil in opvatting over hoe historisch besef ontstaat?
Gebruik voor je antwoord niet meer dan 30 woorden.

tekstfragment 3

Gelukkig is de aandacht voor geschiedenis niet afhankelijk van de realisatie van zoiets als een Nationaal Historisch Museum, hoewel zo'n museum de aandacht wel kan voeden en versterken. Het Tropenmuseum (Amsterdam), het Rijksmuseum van Oudheden (Leiden), het Zuiderzeemuseum (Enkhuizen) en diverse andere lokale musea voor oudheden vormen een belangrijke stimulans voor het vasthouden van de aandacht voor ons verleden. Maar vele van deze leiden momenteel een moeizaam bestaan. Het openluchtmuseum Archeon in Alphen aan den Rijn is begonnen met ambitieuze plannen om de oude geschiedenis (Romeinen, steentijd, ijzertijd, middeleeuwen in de lage landen) voor groot publiek toegankelijk te maken. Maar ook dit park heeft zich niet in zijn oorspronkelijke uitgebreide vorm kunnen handhaven. Het loopt op dit moment redelijk, maar het heeft zijn naam daarvoor wel moeten veranderen van Historisch Themapark in "Pretpark" (sic!). Misschien moeten we ons maar op het standpunt stellen dat het doel dit soort middelen heiligt.

naar: Bert van Oers (Vrije Universiteit Amsterdam), Ontwikkeling van historisch denken bij leerlingen in de ontwikkelingsgerichte basisschool

In zowel de hoofdtekst als tekstfragment 3 wordt gesproken over de populariserende manier waarop geschiedenis onder de aandacht van het grote publiek wordt gebracht.

- 3p 17 Wat is tussen beide teksten de overeenkomst en het verschil in opvatting hierover?
Gebruik voor je antwoord niet meer dan 40 woorden.

We moeten het zelf doen

(1) We weten te veel. De democratie is in crisis, zeggen ze en daar worden dan talloze verklaringen voor gezocht – van kapitalisme tot ontkerkelijking en van populisme tot emancipatie – maar aan de basis ligt: we weten te veel.

(2) Het lot van een zekere hier niet bij naam te noemen oorlogsheld maakt duidelijk dat de informatie die mensen over zichzelf prijsgeven op Hyves en Twitter ook tegen hen gebruikt kan worden. In mei 2009 werd aan deze militair een Militaire Willemsorde toegekend voor zijn inzet als bevelhebber van de commando's in de Afghaanse Baluchi-vallei. In januari 2010 werden deze heldhaftige soldaat zes borstharen afgenomen. Toen het Nederlands Forensisch Instituut meer haren wilde hebben, omdat ze sporen bleken te bevatten van cocaïne en xtc, had hij die inmiddels afgeschooren; dat deed hij nu eenmaal wekelijks, zei hij. Nee hoor, riposteerde de Staf der Nederlanden met kennis van zaken, foto's op de Hyves-pagina van zijn café toonden de oorlogsheld met nog overal haar. De zaak van de zes borstharen laat zien dat de strafvervolging een nieuw tijdperk is in-

gegaan. Tegenwoordig moet een oorlogsheld er ieder moment rekening mee houden dat men van officiële zijde inzage wil in zijn borsthaar.

(3) Alles te weten maakt machtig: het geeft de overheid greep op de burger. Maar tegelijkertijd kan bepaalde informatie gebruikt worden om het vertrouwen in de overheid te ondermijnen. Zo stelde de oppositie onlangs aan de hand van opgevraagde bonnetjes – verkregen op basis van de Wet Openbaarheid van Bestuur – het declaratiegedrag van een aantal bewindslieden ter discussie.

(4) De filosoof Jean-François Revel schreef in 1983 een boek dat omwille van de titel de laatste tijd nogal eens wordt geciteerd: *How Democracies Perish* (in het Nederlands vertaald als: *Waarom de democratieën sterven*). Revel beweert dat de westerse democratie lijdt aan betonrot: westerse burgers worden van jongs af aan opgevoed met de gedachte dat aan hun beschaving het nodige mankeert. Als burgers van een democratie hebben ze het recht steeds overall openlijk kritiek op te leveren, oppositie te voeren en het oneens te zijn met elkaar en het systeem van de

staat. Indien ze van dat recht nu maar voldoende gebruikmaken, stort de democratie uiteindelijk vanzelf in. Niet dat Revel pleitte voor het communisme, integendeel, maar hij wees graag op alle voordelen van het systeem in de Sovjet-Unie, dat interne kritiek en openbaring van misstanden verbood en daarmee sterker stond dan het Westen met zijn gekrakeel. En nu het openbaren van misstanden – denk aan de duizenden geheime memo's van Amerikaanse ambassades die in 2010 door Wikileaks werden gepubliceerd – een onvoorzien hoge vlucht heeft genomen, is deze waarschuwing opnieuw actueel.

(5) Is er inderdaad wel sprake van een crisis van de democratie? Ja en nee. Aan de ene kant is het niet verstandig alles wat tegenzit te beschouwen als een teken dat de democratie erodeert en dus moet je voorzichtig zijn met te beweren dat onze democratie in verval is. Aan de andere kant is er wel degelijk reden tot oplettendheid en aanleiding voor een voorzichtige crisisstemming: nu de burgers meer weten over het gedrag van de staat en de staat meer weet over het gedrag van de burgers, is de onderlinge verhouding minstens aan herziening toe. Als democratische beslissingen principieel gebaseerd zijn op individuele wensen en voorkeuren van burgers die zelfverantwoordelijkheid dragen, zijn nieuwe democratische technieken vereist. Het is tijd voor herdemocratisering, met informatie als sleutelbegrip.

(6) De explosieve vermeerdering van informatie aan het begin van dit millennium levert gelukkig niet alleen bedreigingen, maar ook kansen op. Beschouwen we de democratie als een methode om onszelf te regeren,

dan moeten we ervoor zorgen dat we de informatie over onszelf ook inderdaad zelf gaan beheren en dat we de beschaving niet zien als een optelsom van andermans fouten, maar als onze eigen verantwoordelijkheid. Herdemocratisering is op dit moment dan ook niets anders dan een herbezinning op de zelfverantwoordelijkheid van de burger. En de informatietechnologie levert daarvoor de middelen.

(7) De huidige gang van zaken roept de vraag op van wie onze gegevens eigenlijk zijn. Misschien biedt de Paspoortwet hierin een duidelijk voorbeeld: mag de staat onze vingerafdrukken opslaan in een centrale database? Is die informatie niet van onszelf? De overheid lijkt zich bij het kiezen van controlemechanismen vooral te laten leiden door de techniek, niet door democratische beginselen van zelfbestuur. Het ontwerp van databases is vaak toegesneden op de behoeften en de belangen van de overheid of van exploitanten zoals vervoersmaatschappijen. De belangen van burgers komen er niet aan te pas. Zo worden de behoeften en rechten van kinderen nauwelijks genoemd in de plannen voor een Elektronisch Kind Dossier. Dat dossier is een sterk door de technologie ingegeven oplossing voor de automatisering van de jeugdgezondheidszorg; snelheid van bestuurlijk handelen lijkt belangrijker dan zorgvuldigheid en legitimiteit. Hoe kan er sprake zijn van democratie als de burgers niet de regie kunnen voeren over hun eigen gegevens? Als we de democratie zien als iets waar we zelf verantwoordelijk voor zijn en als we het gezag over ons bestaan willen terugwinnen, dan moeten we alle burgers minstens

inzage- en correctierecht geven.

(8) Het probleem ligt niet alleen bij de overheid. Het zijn vooral de burgers die vergeten na te denken over de rol van informatie. De omgang met informatie wordt louter besproken in termen van privacy – en om privacy lijkt bijna niemand zich druk te maken. Het inzicht dat er meer op het spel staat dan openbaarmaking van je privéleven, dat je als democratisch burger greep moet houden op informatie, is nog niet op veel plaatsen doorgebroken. De naïviteit waarmee mensen sociale media zoals Facebook en Twitter gebruiken, is onthutsend. Ze leggen hun hele leven niet alleen bloot tegenover de marketeers, ze leveren zichzelf met huid en haar uit aan de overheid, die overal meekijkt.

(9) Wat heeft dit te maken met de democratie? De informatisering vormt een bedreiging voor de zeggenschap van burgers over zichzelf wanneer bedrijven als Google samenwerken met overheden die hun bevoegdheden oprekken tot in het oneindige. In de Verenigde Staten is inmiddels wel het besef doorgedrongen dat de inlichtingendiensten investeren in technologieën die alle internet-toepassingen waarmee het mogelijk is om informatie met elkaar te delen, in de gaten houden. Al deze informatie wordt opgeslagen. *The Wall Street Journal* schrijft al een tijd lang zorgelijk over dit fenomeen, onder de titel 'What they know'. Deze artikelen bieden een angstaanjagend inzicht in de mogelijkheden om informatie-elementen met elkaar in verband te brengen, te koppelen aan iemands IP-adres en zo een accuraat profiel van het hele leven van een individu op te stellen.

(10) Te veel informatie: het verschijnsel bedreigt niet alleen oorlogshelden en burgers, maar ook politici en bestuurders en uiteindelijk zelfs de manier waarop het land wordt bestuurd. Als alles bekend is over iedereen, lijken de beslissingen vanzelf uit die informatie voort te komen. Als alles transparant is, blijft er minder ruimte over voor onzekere keuzes die gebaseerd zijn op normen en waarden. Dit kan ook verklaren waarom de democratische onrust de laatste jaren niet alleen te vinden is onder laagopgeleide, achtergebleven burgers die zich wentelen in ressentiment, maar ook bij de hogeropgeleiden, die beschikken over meer kennis en informatie dan ooit en die zich niet meer vanzelfsprekend van bovenaf laten aansturen. Zo raken in een informatiesamenleving enerzijds de burgers hun invloed kwijt, omdat beslissingen automatisch voor ze worden genomen op basis van hun dossiers – kinddossiers, patiëntendossiers, politiedossiers, inlichtingendossiers. En anderzijds verliest het politieke proces aan aanzien, omdat iedere keuze in twijfel wordt getrokken door burgers die beschikken over informatie die de keuze ondergraaft.

(11) Het debat in de media over de democratie richt zich de laatste jaren dan ook volstrekt ten onrechte op het functioneren van het parlement. Het begrip democratie wordt daarbij zo Haags ingekleurd, dat het langzaam aan lijkt of de staat alleen nog iets van de burgers wil horen op de dag van de verkiezingen, via stemformulieren. Deze beperkte opvatting wordt, gelet op het afkalvende draagvlak voor de politieke partijen, zeker niet meer algemeen gedeeld.

De eerste stap op weg naar herdemocratisering moet daarom een andere invulling geven aan het begrip democratie: een herbezinning op de basisgedachte dat het volk in staat moet zijn beslissingen te nemen die het eigen leven beïnvloeden.

(12) De informatisering, die tot zo veel problemen leidt, kan hierbij gelukkig ook oplossingen geven. De nieuwe technologieën leveren, als de burgers dat willen, ook methodes om meer over te laten aan hen. Je kunt systemen ontwerpen op basis van de wensen van de consument; er zijn technieken die aan de burgers zeggenschap geven over informatie en daarmee toegang verschaffen tot de macht. Daarvoor is het wel nodig dat de burgers de techniek naar hun hand zetten en zich realiseren dat ze niet alles kunnen overlaten aan hun

getergde volksvertegenwoordigers.

(13) De filosoof Phillip Blond pleitte ook al voor zo'n 'democratie van onderop'. Je kunt wel blijven mopperen op het politieke bedrijf, zei hij, maar het is toch allereerst zaak je eigen opdracht en macht op te eisen. "Het gaat erom van de grond af nieuwe vormen van burgerlijke participatie op te bouwen, in het openbaar bestuur en in het particuliere bedrijfsleven." En daarmee vroeg hij dus duidelijk om een ander soort burgerinzet dan de bekende cabaretier die onlangs klachten verzamelde over bedrijven en vervolgens laconiek opmerkte: "Het is nu aan de politiek." Nee, helaas, die tijd is voorbij. De democratie verlangt in de eenentwintigste eeuw meer van haar burgers: de politiek is onze moeder niet.

*naar: M. Februari, filosoof, schrijver en columnist
uit: Vrij Nederland, 18 december 2010*

Tekst 2 We moeten het zelf doen

- 18p 18 Maak een goedlopende samenvatting in correct Nederlands van maximaal **200** woorden van de tekst 'We moeten het zelf doen'. Zorg ervoor dat deze tekst begrijpelijk is voor iemand die de oorspronkelijke tekst niet kent. Uit je tekst moet duidelijk worden:
- welk probleem wordt gesignaleerd, wat als hoofdoorzaak wordt genoemd en hoe dit probleem zich manifesteert;
  - welke oplossingsrichting voor dit probleem wordt gesuggereerd en wat daarbij van groot belang is;
  - hoe betrokken partijen het probleem in de hand werken;
  - welke gevolgen het probleem heeft voor het bestuurlijk proces en de daarbij betrokkenen;
  - hoe de situatie kan worden verbeterd.

Bronvermelding

Een opsomming van de in dit examen gebruikte bronnen, zoals teksten en afbeeldingen, is te vinden in het bij dit examen behorende correctievoorschrift, dat na afloop van het examen wordt gepubliceerd.